

ЕТИЧЕН КОДЕКС ЗА ПОЧТЕНОСТ НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ЮГОЗАПАДНИЯ УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“

Преамбюл

Етичният кодекс за почитеност на научните изследвания на Югозападния университет „Неофит Рилски“ е създаден в съответствие с Европейския етичен кодекс за почитеност на научните изследвания от 2023 г. (ALLEA – All European Academies), Европейската харта на изследователите и Кодекса за професионално поведение при подбор на изследователи. Кодексът се отнася за изследванията във всички научни области.

Почтеността на научните изследвания е от ключово значение за запазване доверието в системата на научни изследвания и резултатите от тях. Тя обхваща основната отговорност на научноизследователската общност да формулира принципите на научните изследвания, да определя критериите за правилно научноизследователско поведение, да постига максимални качество, надеждност и сила на научните изследвания и резултатите от тях, както и да реагира по подходящ начин на заплахи срещу добрите научноизследователски практики или тяхното нарушаване. Резултатите на научните изследвания в този контекст включват, но не се ограничават с публикации, данни, метаданни, протоколи, кодове, софтуер, образи, артефакти и други научноизследователски материали и методи. Основната цел на настоящия кодекс е да помогне за изпълнението на тази отговорност и да служи на научноизследователската общност като рамка за саморегулиране.

От решаващо значение е изследователите да владеят знанието, методите и етичните практики, отнасящи се до тяхната област. Неспазването на добрите научноизследователски практики представлява нарушение на професионалните задължения. Така се разстройват научноизследователските процеси, влошават се отношенията между изследователите, подкопава се доверието в научните изследвания и тяхната надеждност, разхищават се ресурси и може да се изложат на ненужни вреди изследователите, обектите на научни изследвания, потребителите, обществото или околната среда.

ГЛАВА ПЪРВА

Общи положения

Чл. 1. Етичният кодекс за почитеност на научните изследвания на Югозападния университет „Неофит Рилски“ включва принципите, ценностите и правилата за поведение, които регулират научните изследвания.

Чл. 2. Принципите са валидни за цялата изследователска система и са приложими за публично и частно финансираните изследвания.

Чл. 3. Всяко заинтересовано лице от научната общност е отговорно за спазването и подпомагането на добрите научноизследователски практики и на принципите, на които те се основават.

ГЛАВА ВТОРА

Принципи

Чл. 4. Настоящият кодекс има за цел да насочва изследователите към добри научноизследователски практики, които се основават на следните фундаментални принципи на почитеност на научните изследвания:

1. **Надеждност** при осигуряване на качеството на научните изследвания, отразена в планирането, методиката, анализа и използването на ресурсите.

2. **Честност** при разработването, предприемането, рецензирането, отчитането и разгласяването на научните изследвания по прозрачен, справедлив, изчерпателен и безпристрастен начин.
3. **Уважение** към колегите, участниците в научните изследвания, обектите на изследване, обществото, екосистемите, културното наследство и околната среда.
4. **Отчетност** за научните изследвания от зараждането на идеята до публикуването, за управлението и организацията им, за обучението, контрола и наставничеството, както и за по-широкото им социално въздействие.

ГЛАВА ТРЕТА

Научноизследователски практики

Чл. 5 (1) Югозападният университет „Неофит Рилски“ и членовете на научноизследователската общност следва да се придържат към установените добри научноизследователски практики в следните контексти:

1. Научноизследователска среда.
2. Обучение, контрол и наставничество.
3. Научноизследователски процедури.
4. Предпазни мерки.
5. Практики по отношение на данните и управление на данни.
6. Съвместна работа.
7. Публикуване и разпространяване на резултатите.
8. Рецензиране и оценяване.

(2) Университетът създава добра научноизследователската среда като:

1. насърчава осведомеността и осигурява разпространяването на културата на почтеност на научните изследвания;
2. създава среда на взаимно уважение и насърчава ценности като равнопоставеност, разнообразие и включване;
3. създава среда, свободна от неоснователен натиск върху изследователите, така че да им позволи да работят самостоятелно и според принципите на добрите научноизследователски практики;
4. има ръководна роля при прокарване на ясни политики и процедури за добри научноизследователски практики и прозрачното и правилно разглеждане на предполагаеми изследователски нарушения на изследователската почтеност;
5. активно подкрепя изследователите, получаващи заплахи, и добронамерено подаващите сигнали, като взема под внимание факта, че изследователи, които са в началото на кариерата си или са наети на временна работа, могат да бъдат особено уязвими в това отношение.
6. поддържа подходяща инфраструктура за управление и защита на данните и на научноизследователските материали във всичките им необходими форми за целите на възпроизводимостта, проследимостта и отчетността.

(3) Университетът осигурява обучение, контрол и наставничество като:

1. гарантира, че изследователите получават щателно обучение по проектиране, методология и анализ на научните изследвания;
2. разработва подходящо и адекватно обучение в областта на етиката и почтеността на научните изследвания, така че да гарантира, че всички заинтересовани са запознати със съответните нормативни актове и добиват нужните умения за прилагането им в своята научноизследователска дейност.

3. старшите изследователи, ръководителите на научни изследвания и научните консултанти напътстват членовете на своите екипи, водят ги чрез личния си пример и предлагат конкретни насоки и обучение, за да могат те да развиват и структурират по правилен начин своята научноизследователска дейност;

4. изследователите по цялата кариерна стълбица, от най-ниското до най-високото равнище, преминават обучение по етика и почтеност на научните изследвания.

(4) В научноизследователските процедури изследователите:

1. вземат предвид състоянието на съвременната наука при разработването на идеи за научни изследвания;

2. проектират, провеждат, анализират и документират научните изследвания по внимателен и добре обмислен начин.

3. отчитат и са чувствителни към релевантните различия между участниците в научните изследвания – различия, свързани с възраст, социален пол, пол, култура, религия, мироглед, етническа принадлежност, географско местоположение и социална класа;

4. използват правилно и добросъвестно средствата за научни изследвания;

5. публикуват своите резултати по открит, честен, прозрачен и точен начин и съблюдават поверителността на данните или на заключенията, когато има основателни изисквания за това;

6. докладват за своите резултати по начин, който е съвместим със стандартите на научната специалност и когато е приложимо, могат да бъдат проверени и възпроизведени.

(5) Изследователите вземат следните предпазни мерки:

1. заедно с Университета спазват нормативните актове, отнасящи се до тяхната работа;

2. отнасят се към участниците и обектите на научните изследвания, независимо дали те са човешки, животински, културни, биологични, екологични или физични, с уважение и грижа и в съответствие с правните и етичните разпоредби;

3. отдават дължимото внимание на здравето, безопасността и благосъстоянието на общността, на своите сътрудници и на другите лица, свързани с тяхното изследване;

4. разпознават и управляват потенциалните вреди и рискове, свързани с техните научни изследвания;

5. ръководителите на проекти, които се простират отвъд професионалните граници, като например гражданска наука или изследвания с участие на трети лица, трябва да осигурят спазване на стандартите за изследователска почтеност, контрол, обучение и предпазни мерки.

(6) Университетът и изследователите се придържат към следните практики по отношение на данните и управлението на данни:

1. осигуряват подходящо стопанисване, обработване и съхранение на всички данни, метаданни, протоколи, кодове, софтуер и други научноизследователски материали, включително непубликувани, за разумен и ясно заявен период от време;

2. гарантират, че достъпът до данните е свободен доколкото е възможно, ограничен само толкова, колкото е необходимо, и че, когато е уместно, е в съответствие с принципите за управление на данни „FAIR“ (данните да бъдат F[indable], A[ccessible], I[nteroperable] и R[e-usable] – лесни за намиране, достъпни, оперативно съвместими и многократно използвани);

3. осигуряват прозрачност относно условията за получаване или използване на техните данни, метаданни, протоколи, кодове, софтуер и други научноизследователски материали;

4. информират участниците относно начина, по който данните им ще се използват, използват повторно, съхраняват или заличават, съгласно ОРЗД;

5. признават данните като легитимни продукти на научните изследвания, които могат да бъдат цитирани;

6. гарантират, че всички договори или споразумения, свързани с резултатите от научните изследвания, включват безпристрастни и справедливи разпоредби за уреждане на тяхното използване, собствеността върху тях и/или тяхната защита съгласно правата върху интелектуална собственост.

(7) Всички партньори в научноизследователското сътрудничество:

1. отговарят за почтеността на научните изследвания;

2. договарят се от самото начало за целите на своето научно изследване и за процеса на разгласяването му по възможно най-прозрачен и открит начин;

3. официално се договарят в началото на сътрудничеството си относно очакванията и стандартите по отношение на почтеността на научните изследвания, законовите и подзаконовите разпоредби, които ще се отнасят за случая, защитата на интелектуалната собственост на сътрудниците и процедурите за разглеждане на конфликти и евентуални случаи на неетично поведение;

4. биват надлежно уведомявани и официално се споразумяват относно подаването на резултатите от научните изследвания за публикуване и други форми на разпространение и използване на резултатите.

(8) При публикуване и разпространяване на резултатите:

1. всички автори се споразумяват за последователността на авторството, като признават, че самото авторство се основава на: 1) значителен принос към разработването на научното изследване, към събирането на съответните данни или към анализа или тълкуването на резултатите; 2) проектиране и/или рецензиране на публикацията; 3) одобряване на окончателната публикация; и 4) съгласие да се поеме отговорност за съдържанието на публикацията, освен ако не е посочено друго в публикацията;

2. всички автори включват в окончателната си публикация „Заявление за авторски принос“, в което доколкото е възможно описват отговорността и приносите на всеки автор;

3. авторите признават важната работа и интелектуалния принос на други лица, които не отговарят на критериите за авторство, включително сътрудници, помощници и финансиращи организации, подпомогнали изследването;

4. всички автори разкриват всеки конфликт на интереси и финансови или други видове подкрепа за научното изследване или за публикуването на резултатите от него;

5. авторите и издателите публикуват корекции или оттеглят труда, ако това е необходимо, като се следват ясни процедури, посочват се мотивите и се отбелязва заслугата на авторите за бързото нанасяне на корекции.

6. авторите, Университета, издателите, финансиращите организации и изследователската общност признават, че отрицателните резултати са също толкова достойни за публикуване и разпространение, колкото и положителните резултати;

7. авторите са точни и честни в съобщенията си до колеги, създатели на политики и обществеността;

8. авторите осигуряват прозрачност в комуникирането си и публичното си представяне по отношение на презумпциите и ценностите, които влияят върху изследването им, както и върху силата на доказателствата, включително оставащи несигурности и празноти в знанието;

9. изследователите спазват същите критерии като описаните по-горе, независимо дали трудът им ще излезе в абонаментно издание, в списание със свободен достъп или в друга, алтернативна форма на публикация, включително предпечатни сървъри.

(9) При рецензиране, оценяване и редактиране:

1. изследователите се отнасят сериозно към своя ангажимент към научноизследователската общност посредством участие в рефериране, рецензиране и оценяване.

2. изследователите рецензират и оценяват материалите, подадени за публикуване, финансиране, постъпване на работа, получаване на повишение или възнаграждение по прозрачен и мотивиран начин и разкриват употребата от тяхна страна на изкуствен интелект и автоматизирани инструменти;

3. рецензентите или редакторите спазват поверителност, освен ако имат предварително разрешение да разкриват информация;

4. изследователите прилагат практики за оценка, които се основават на принципите за качество, напредък в знанието и въздействие, надхвърлящи количествените индикатори и отчитащи разнообразието, включването, отвореността и сътрудничеството в случаите, когато това е приложимо.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Нарушения на почтеността на научните изследвания

Чл. 6. Неетичното поведение при научните изследвания се определя като изфабрикуване, изопачаване или плагиатство (т.нар. класификация „FFP“ — F[abrication], F[alsification], P[lagiarism]) при предлагането, осъществяването или рецензирането на научни изследвания, или при докладването на резултатите от тях:

1. **Изфабрикуване** означава измисляне на резултати и регистрирането им като достоверни.

2. **Изопачаване** означава подправяне на научноизследователски материали, оборудване или процеси или неоснователно подменяне, пропускане или премълчаване на данни или резултати.

3. **Плагиатство** означава използване на работата и идеите на други хора, без да се отдаде дължимото на първоначалния източник.

Чл. 7. Нарушения на добрата научноизследователска практика, които изкривяват изследването или накърняват почтеността на научноизследователския процес или на изследователите, представляват и следните неприемливи практики:

1. позволяване на финансиращи лица/финансиращите организации или други да поставят на риск независимостта и безпристрастността на научноизследователския процес или безпристрастното докладването на резултатите;

2. забавяне или затрудняване на работата на други изследователи;

3. злоупотреба със статистически данни с цел, например, да се внуши неуместна статистическа значимост;

4. премълчаване употребата на изкуствен интелект или автоматизирани инструменти при създаването на съдържание или подготовката на публикации;

5. необосновано премълчаване на изследователски данни или резултати от научни изследвания;

6. раздробяване на резултатите от научни изследвания с цел увеличаване броя на научните публикации;

7. избирателно или неточно цитиране;

8. ненужно разширяване на библиографията на научно изследване, за да получи одобрение на редактори, рецензенти или колеги или за да се манипулират библиографските данни;

9. подправяне на авторството или омаловажаване на ролята на други изследователи в публикациите;

10. преиздаване на значителна част от собствени по-ранни публикации, включително преводи, без да се направи надлежна препратка или да се цитира оригиналът („самоплагиатство“);

11. създаване, подпомагане или нарочна употреба на списания, издателства, събития или услуги, които подкопават качеството на научните изследвания;

12. участие в картели от рецензенти и автори, които се договарят да рецензират взаимно своите публикации;

13. представяне на научни постижения, данни, участие или заинтересованост по подвеждащ начин;

14. злонамерено обвиняване на изследовател в неетично поведение или в други нарушения;

15. пренебрегване на предполагаеми чужди нарушения на почтеността на научните изследвания или прикриване на неподходящи ответни действия, предприети от страна на институциите, срещу неетично поведение или други нарушения.

Чл. 8. (1) Всички форми на неприемливи практики подлежат на санкции.

(2) Югозападният университет „Неофит Рилски“ полага необходимите усилия за предотвратяването, възпирането и прекратяването на тези практики чрез обучение, контрол и наставничество и чрез изграждане на положителна и подкрепяща научноизследователска среда.

ГЛАВА ПЕТА

Принципи за справянето с нарушения и твърдения за неетично поведение

Чл. 9. Нарушенията на добрата научноизследователска практика или твърдения за неетично поведение следва да се разглеждат по последователен и прозрачен начин.

Чл. 10. Всеки процес на разследване се основава на следните принципи:

1. всеки, който е обвинен в неетично поведение при провеждането на научни изследвания, се счита за невинен до доказване на противното;

2. разследванията са честни и изчерпателни и се провеждат делово, без да се излага на риск тяхната точност, обективност или задълбоченост;

3. страните по процедурата декларират всеки конфликт на интереси, който може да възникне по време на разследването.

4. вземат се мерки, за да се гарантира, че разследванията ще се провеждат, докато доведат до заключения.

5. процедурите се провеждат в условия на поверителност, за да се защитят участниците в разследването.

6. Университетът защитава правата на подаващите сигнали за нарушения лица по време на разследванията и гарантират, че техните перспективи за кариерно развитие няма да бъдат застрашени;

7. общите процедури за справяне с нарушения на добрите научноизследователски практики са на разположение и достъпни за обществеността, за да се гарантират прозрачността и еднообразното им прилагане;

8. лицата, обвинени в неетично поведение при провеждането на научни изследвания, получават пълна информация за твърденията и възможност за справедлив процес, за да отговорят на твърденията и да представят доказателства;

9. при разследване на неетично поведение се взема под внимание както ролята на изследователя, така и тази на институциите, допринесли до нарушаване на добрите научноизследователски практики;

10. срещу лица, уличени в неетично поведение, се предприемат действия, пропорционални на тежестта на нарушението;

11. по отношение на изследователи, оправдани по твърдения за нарушения, се предприемат подходящи действия за реабилитация.

ДОПЪЛНИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

§ 1. Приложими определения:

1. Изследователи

В настоящия Етичен кодекс за почтеност на научните изследвания на Югозападния университет „Неофит Рилски“ се използва международно признатото определение за изследователска дейност според Методическото ръководство „Фраскати“ [Guidelines for Collecting and Reporting Data on Research and Experimental Development – Frascati Manual, Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), 2015]. С оглед на това определението за изследователи е следното:

„Професионалисти, ангажирани с концепцията за създаване на нови знания, продукти, процеси, методи и системи, както и с управление на проектите, свързани с това.“

Настоящият Етичен кодекс засяга всички лица, професионално ангажирани с научноизследователска и развойна дейност, на всеки етап от професионалното им развитие [Документ COM(2003) 436 final version от 18.7.2003 г. на Commission of the European Communities: Изследователите в Европейското изследователско пространство (ЕИП): Една професия. Множество кариери], независимо от тяхната класификация. Тя обхваща всички дейности, свързани с „основни изследвания“, „стратегически изследвания“, „приложни изследвания“, експериментално развитие и „пренос на познания“, включително и новаторство и консултантска дейност, способности за научно ръководство и преподавателска дейност, управление на познанието и права върху интелектуалната собственост, използване на резултатите от изследователската дейност и научна журналистика.

Югозападният университет „Неофит Рилски“ възприема следните нива на израстване на изследователите:

- Първо ниво изследовател – до получаване на образователната и научна степен „доктор“.
- Второ ниво изследовател – постдокторанти (не повече от 8 години след придобиване на образователната и научна степен „доктор“) или такива изследователи, които все още не са напълно самостоятелни в процеса на провеждане на своите изследвания.
- Трето ниво изследовател – изследователи, които са изцяло самостоятелни в провеждането на научни изследвания.
- Четвърто ниво изследовател – изследователи, които са водещи в своята сфера на проучвания.

2. Научноизследователска общност

Научноизследователската общност обхваща широк кръг заинтересовани лица, включително отделни изследователи, научни екипи и помощен персонал, както и институции и организации, които правят възможна научноизследователската дейност, като напр. организации, осъществяващи научноизследователска дейност, организации, финансиращи научни изследвания, академии, научни общества, редактори, издатели и други.

3. Финансиращи организации

„Финансиращи организации“ са всички онези органи, които предоставят

финансиране (включително стипендии, награди, помощи и стипендии за научна работа) на държавни и частни изследователски институции, включително и на висши училища. В тази си роля те могат да поставят като основно условие за предоставяне на финансиране финансираните институции да разполагат със и да прилагат ефективни стратегии, практики и механизми, съответстващи на общите принципи и изискванията, описани в настоящия Етичен кодекс;

§ 2. Комисията по етика на научните изследвания към Югозападния университет „Неофит Рилски“ се произнася по въпроси, свързани със спазването и изпълнението на Етичния кодекс за почтеност на научните изследвания на Югозападния университет „Неофит Рилски“.

§ 3. Отношенията с финансиращите организации се уреждат с договори.

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

§ 1. Настоящият Етичен кодекс за почтеност на научните изследвания на Югозападния университет „Неофит Рилски“ е приет с решение на Академичния съвет на Югозападния университет „Неофит Рилски“ на 27.05.2026 г., Протокол № 35.

§ 2. Изменения и допълнения се извършват по реда на приемането – с решение на Академичния съвет на Университета.